

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

УДК 330.34.011

С. М. ГРІНЕВСЬКА,
*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту економіки промисловості НАН України
(Київ)*

**ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ
САМОРОЗВИТКУ РЕГІОНУ
ЗА УМОВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
УПРАВЛІННЯ**

Викладено основні напрями формування механізму саморозвитку регіону за умов децентралізації управління. Запропоновано концептуальну схему взаємозв'язку децентралізації управління національною економікою через процеси саморозвитку регіонів з урахуванням їх соціальних ресурсів. Наведено можливі варіанти управління процесами саморозвитку регіонів на засадах акумулювання людського капіталу в умовах децентралізації управління.

Ключові слова: децентралізація управління, саморозвиток регіону, механізми саморозвитку регіону, соціальні ресурси.

S. M. GRINEVS'KA,
*Cand. of Econ. Sci.,
Senior Sci. Researcher,
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine
(Kyiv)*

**FORMATION OF A MECHANISM
OF SELF-DEVELOPMENT OF A REGION
UNDER CONDITIONS OF THE MANAGEMENT
DECENTRALIZATION**

The main directions of formation of a mechanism of self-development of a region under conditions of the management decentralization are presented. A conceptual scheme of the interrelations of the decentralization of a management of the national economy by means of the processes of self-development of the regions with regard for their social resources is proposed. Possible variants of the management of the processes of self-development of the regions on the principles of the accumulation of a human capital under conditions of the management decentralization are given.

Keywords: management decentralization, self-development of a region, mechanism of self-development of a region, social resources.

Сьогодні в Україні актуальним питанням є вдосконалення системи управління економічним розвитком, зокрема, в напрямі стимулювання саморозвитку те-
© Гринеvsька Світлана Миколаївна (Grinevs'ka Svitlana Mykolaivna), 2016; e-mail: grinsv-13@rambler.ru.

риторій і вирішення локальних економічних проблем, у нових підходах до використання та акумулювання соціально-економічних ресурсів території. У кризовій ситуації, яка склалась у всіх сферах національної економіки України протягом 2014–2015 рр., нова державна регіональна політика повинна поєднувати пошук самостійних дій регіонів та цілеспрямоване державне регулювання з обов'язковою політикою взаємодії з ними. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку має враховувати механізми саморозвитку регіону. Це зумовлює посилення координуючої ролі держави як регулятора процесів саморозвитку та мобілізатора зусиль для становлення сучасних інститутів самостійного розвитку [1]. Отже, слід розробити нову державну регіональну політику, сутність якої полягатиме у виокремленні як сфери спільних дій, так і особистих компетенцій, для оптимального поєднання регіонального саморегулювання та державного регулювання регіонального розвитку. Для цього потрібна нова парадигма розбудови регіонів, яка ґрунтується на самостійному розвитку, через що постає необхідність вирішення багатьох проблем, у тому числі пов'язаних з децентралізацією управління економікою.

Проблеми формування механізмів саморозвитку регіону за умов децентралізації управління та з урахуванням соціальних ресурсів досліджувалися такими науковцями, як Р. Буайє [2], З. Варналій [3], А. Гальчинський [4], Б. Данилишин [5], М. Кітінг [6], О. Солвел [7], М. Сторпер [8], О. Татаркін [9], Д. Форнайл [10], Г. Хмелева [11], М. Чумаченко [12], А. Швецов [13]. Так, Р. Буайє є одним з найвідоміших фахівців щодо теорії регулювання та саморозвитку територій, який досліджує теоретичні аспекти створення ефективних інститутів з конкретизацією економічних систем на основі економічного аналізу реальних проблем реальної економіки [2], а також обґрунтовує принципи формування ефективних інституціональних одиниць. Теорію регіонального саморозвитку як “нового регіоналізму” висвітлено у працях М. Кітінга [6], де проведено теоретичний і практичний аналіз сучасного європейського регіоналізму через територіальні та соціальні чинники. Наукові дослідження О. Солвела [7] акцентують увагу на взаємозв'язках кластерів і таких соціальних чинників, як зайнятість і продуктивність праці. Аналогічні дослідження з виокремленням інноваційної складової спостерігаються у працях Д. Форнайла [10]. Концепцію регіонального простору з елементами саморозвитку представлено у доробках М. Сторпера [8]. Вона належить до сучасних динамічних моделей оптимізації розміщення промисловості у регіонах, де важливими є дії соціальних та економічних чинників. Парадигму регіонального саморозвитку з орієнтацією на повне врахування територіальних соціальних і економічних інтересів розробив О. Татаркін [9]. Він визначив політику покращення якості життя, політику зовнішніх взаємодій і політику формування іміджу регіону як інструменти реалізації стратегії розвитку регіонів, що мають принципове значення для саморозвитку. Сьогодні вітчизняні фахівці та науковці, зокрема З. Варналій, формують теорію регіоналістики з огляду на різні аспекти нової парадигми — “регіонального саморозвитку на базі врахування інтересів і покладання відповідальності за розвиток регіонів на місцеву владу” [3, с. 33]. М. Чумаченко підкреслював, що регіональна самостійність є необхідною для України, особливо у сфері розширення прав регіону в ході економічної діяльності, але за умов державного регулювання [12, с. 221]. Зазначаючи вагомий вклад цих учених у вирішення окреслених теоретико-методологічних проблем самостійного розвитку регіону, необ-

хідно сказати, що численні питання щодо формування механізмів саморозвитку регіону, особливо з урахуванням соціального ресурсу розвитку, ще недостатньо вивчено та висвітлено і в науковій літературі, і в практичній діяльності органів державної влади всіх рівнів управління. Отже, **мета статті** – визначити методологічні засади формування механізмів саморозвитку регіону з урахуванням його соціальних ресурсів за умов децентралізації управління.

Теоретико-методологічні основи формування таких механізмів подано у вигляді схеми, яка відображає загальний план дослідження цих проблем (рис. 1). У сучасній економічній науці існують різні методологічні концепції аналізу соціально-економічної реальності, кожна з яких створює власні підходи до логіки дослідження. У даному випадку воно виконане на основі компаративного аналізу, який передбачає інтенсифікацію аналізу за рахунок дослідження кількох одиниць сукупності (наприклад, децентралізація управління, соціальні ресурси, людський капітал, саморозвиток регіону), а також визначає понятійний апарат і встановлює зв'язки та взаємовідносини між основними поняттями.

У даній статті запропоновано та використано такі дефініції:

– *децентралізація управління* – передбачає трансформацію всієї управлінської системи та структурні зміни в системі державного управління, пов'язані з наданням більшої самостійності іншим рівням управління. Системний підхід до вдосконалення державного управління включає інституціональні перетворення, реорганізацію системи державної служби, формування нових управлінських підходів щодо прийняття та виконання рішень, які б відповідали сьогodнішнім завданням і потребам суспільного розвитку;

– *саморозвиток регіону* – це самостійний соціально-економічний розвиток регіону з максимальним використанням внутрішніх ресурсів на основі наявних конкурентних переваг і спроможністю забезпечувати збалансований самодостатній розвиток з метою покращення якості життя його населення. Принцип саморозвитку характеризується здатністю самостійно вибрати цілі свого розвитку та критерії їх досягнення, змінюючи, за необхідності, як самі цілі, так і їх параметри, структуру та інші характеристики. Механізми саморозвитку регіону – це взаємодія чинників, які сприяють мобілізації всіх соціальних та економічних ресурсів для забезпечення його самостійного розвитку. Такі механізми мають бути вбудовані в політику державних і місцевих органів влади з виокремленням сфер спільних дій та особистої компетенції, що передбачає трансформацію державної регіональної політики, суть якої полягає у зміні її цілей і спрямованості;

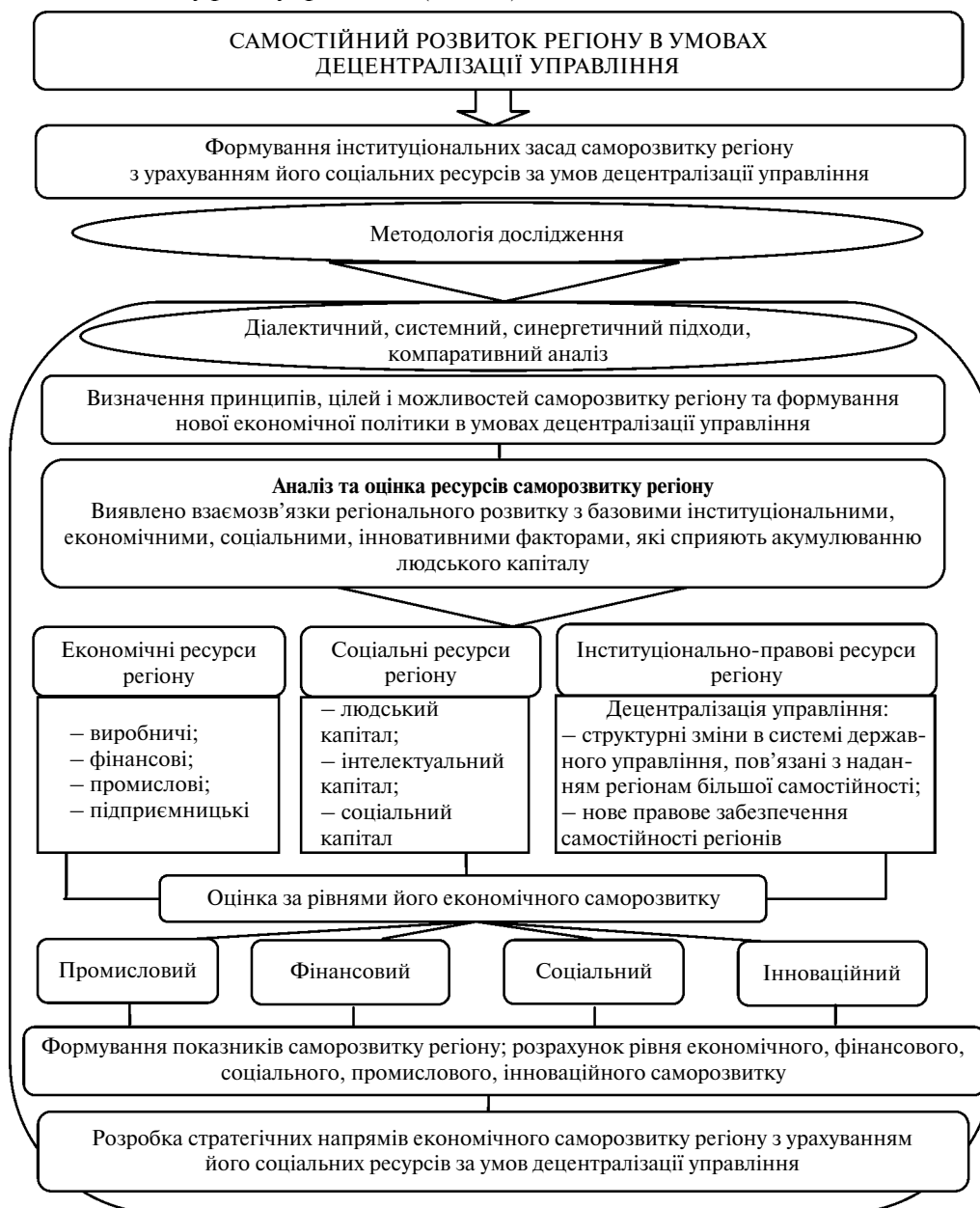
– *людський капітал* – це соціально-економічний ресурс із сукупністю характеристик, який використовується людиною для максимізації особистого та суспільного добробуту, що впливає на результативність національної економіки. За результатами звіту "Актуальні питання: глобальні центри зростання на перспективу 2020" *, він має вирішальне значення для досягнення зростання ВВП і є головним чинником економічного піднесення. Значущість людського капіталу зумовлює необхідність глибшого дослідження проблем управління його формуванням і ефективним використанням. На всіх рівнях людського капіталу (індивідуальному, регіональному та державному) його основу становлять особливі, спе-

---

* Global Growth Centres 2020. Deutsche Bank Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dbresearch.de/PROD/DBR_MOBILE_EN-PROD/PROD000000000188752.pdf.

Проблеми регіонального розвитку і децентралізації

цифічні знання, навички і технології, що визначають його конкурентні переваги на відповідному рівні управління (табл. 1).

Рис. 1. Структурно-функціональна схема дослідження теоретико-методологічних основ формування механізмів саморозвитку регіону

Розроблено автором.

Людський капітал у широкому розумінні – це інтенсивний дійовий чинник економічного розвитку держави, регіону, підприємства, сім'ї, який в сукупності забезпечує конкурентоспроможність економіки регіону зокрема і держави у цілому. Розгляд регіону як досить самостійної частини економіки країни припускає, що нагромадження та ефективне використання людського капіталу можуть здійснюватися повною мірою тільки за умов його фінансово-економічної самостійності. При цьому головним інструментом, який забезпечує ефективне управ-

ління людським інтелектуальним капіталом з метою успішного самостійного розвитку регіону, є його оцінка.

Таблиця 1

Характеристика людського капіталу на різних рівнях з урахуванням механізмів розвитку економіки *

Рівні	Поняття	Чинники		Результати
		соціальний	економічний	
Індивідуальний	Сукупність якостей людини, які формуються завдяки інвестиціям у розвиток особистості та з урахуванням її компетенцій, з подальшим використанням нагромадженого капіталу з метою одержання доходу	Освіта і наука: компетенції за результатами освіти та наукової діяльності, продовження виховання; здоров'я: тривалість життя	Інвестиції у навчання та постійне підвищення кваліфікації; інвестиції у підтримку здоров'я	Підвищення заробітної плати, інших доходів від інтелектуальної власності; додатковий прибуток від трудової діяльності
Регіональний і державний	Економічно активне населення регіону (держави), яке за своїми соціальними та економічними якостями забезпечує стратегічні цілі розвитку (саморозвитку) регіону та держави	Економічно активне населення, яке характеризується високим рівнем життя, освіти, а також професійними знаннями, спеціальними навичками	Інвестиції в людський капітал: науку, освіту, професійне навчання, охорону здоров'я, культуру	Підвищення обсягів інноваційної продукції, виконаних науково-технічних розробок

* Складено автором.

Сьогодні розробка механізмів саморозвитку регіону здійснюється на засадах уже наявного регіонального розвитку і регламентується стратегією розвитку України, яку викладено в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. Механізми саморозвитку регіону, згідно з планом пріоритетних дій щодо відновлення України, мають урахувати цілі введення нової системи оподаткування, децентралізації влади, відновлення територій після кризи. У ході аналізу стану справ щодо децентралізації Урядом України визначено такі ризики: неефективність і корумпованість державного апарату; недостатність повноважень місцевих громад; управління бюджетом з центру; пасивність населення щодо об'єднання у громади для вирішення соціально-економічних проблем. Усе це не сприяє процесам саморозвитку регіонів.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, яка сьогодні позиціонується Урядом як головний програмний документ держави, визначено цілі та план дій. У першу чергу йдеться про проблеми децентралізації управління економікою. Фактичний стан і прогностичні заходи з децентралізації управління економікою, у тому числі з метою забезпечення більшої самостійності регіонів на період

до 2017 р., відображено в таких урядових документах, як План дій щодо відновлення України * та остання Програма діяльності Кабінету Міністрів України **.

Висвітлені в цих документах проблеми і заходи з їх вирішення свідчать про системну кризу в державному управлінні. Способи подолання даної кризи перебувають у практичній площині, а починати треба із стандартного наукового підходу до розв'язання управлінських проблем. Прийнятний рівень соціально-економічних і управлінських процесів можна визначити, виходячи з міри збалансованості структурно-функціональних взаємозв'язків процесів саморозвитку регіону з урахуванням його соціальних ресурсів (табл. 2). Запропонований підхід до класифікації та структуризації проблем управління саморозвитком регіону та його соціальними ресурсами в умовах децентралізації дозволить встановити рівень узгодженості цих категорій (саморозвиток регіону, соціальні ресурси, людський капітал) для реалізації операційних цілей саморозвитку регіону за умов децентралізації.

Показники управлінських і соціально-культурних процесів і таких аспектів діяльності управління саморозвитком регіону, як децентралізація управління, а також соціальний, економічний, правовий і просторовий, дозволяють теоретично оцінити міру саморозвитку регіону з урахуванням його соціальних ресурсів і спрогнозувати результати такого розвитку. Формування мотиваційного механізму ефективного саморозвитку регіону передбачає створення умов для реалізації наявних ресурсів. Мотиваційний механізм як частина регіональної системи управління є сполучником між наявними ресурсами і результуючими показниками. Таким чином, мотивація має цільову спрямованість і перебуває під впливом стратегії саморозвитку регіону. Механізм саморозвитку регіону може включати різні аспекти діяльності та напрями, які відображають пріоритетні стратегії його розвитку (промислової та ресурсної бази, кадрового потенціалу, транспортної інфраструктури тощо). Проте формувати його доцільно з позицій системного підходу, що дозволить забезпечити комплексний самостійний розвиток регіональної економіки (рис. 2).

Сьогодні для України актуальною є розробка концепції нової парадигми регіонального розвитку (саморозвитку) з ефективнішими методами вдосконалення регіональної економіки та переходу на новий етап розбудови як регіону зокрема, так і країни в цілому. Самостійний регіональний розвиток ґрунтується на засадах сучасних інформаційних технологій, новому підході до оцінки використання ресурсної бази, нових організаційних структур, які засновані на задіянні інтеграційних процесів і відображають сучасні світові тенденції. Згідно з останніми, кожний регіон (територія) повинен мати власну специфіку і володіти відносною самостійністю, оскільки його економіка є умовно автономною частиною економіки країни. Для цієї території характерною є наявність регіонального економічного інтересу в нарощуванні її економічного потенціалу, покращенні якості життя населення.

Необхідно зазначити, що подібна самостійність в умовах належності до єдиного економічного простору держави відводить нову роль державним органам управління. В українських реаліях перед системою державного управління постає завдання розробки цілей, інструментів і механізмів розвитку національної еко-

* Відновлення України – план дій / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247573184

** Програма діяльності Кабінету Міністрів України. – 2014 / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247809587.

номіки, яка складається з економік відносно самостійних регіонів. При цьому одне з найважливіших завдань державного управління – забезпечити вагомий інтегративний ефект, який зумовлюється наявністю певних інституціональних утворень – організацій, центрів, економічних систем – у процесі взаємодії різних рівнів влади, зокрема державної, регіональної, муніципальної. Розвиток регіону має базуватися на принципах саморозвитку, а це передбачає створення економічних умов, які б дозволяли досягти сталого розвитку без зовнішнього впливу. Функціональна роль належить локалізованим видам економічної діяльності регіону, що продукує такі зовнішні результати, які об'єднують його економічний простір на основі розвитку конкурентного середовища [14]. Це дозволить підвищити ефективність регіонального саморозвитку за допомогою інтеграції відтворювальних процесів і раціональнішого використання економічних і соціальних ресурсів.

Таблиця 2

Потенціальні варіанти управління процесами саморозвитку регіону та його соціальними ресурсами за умов децентралізації управління *

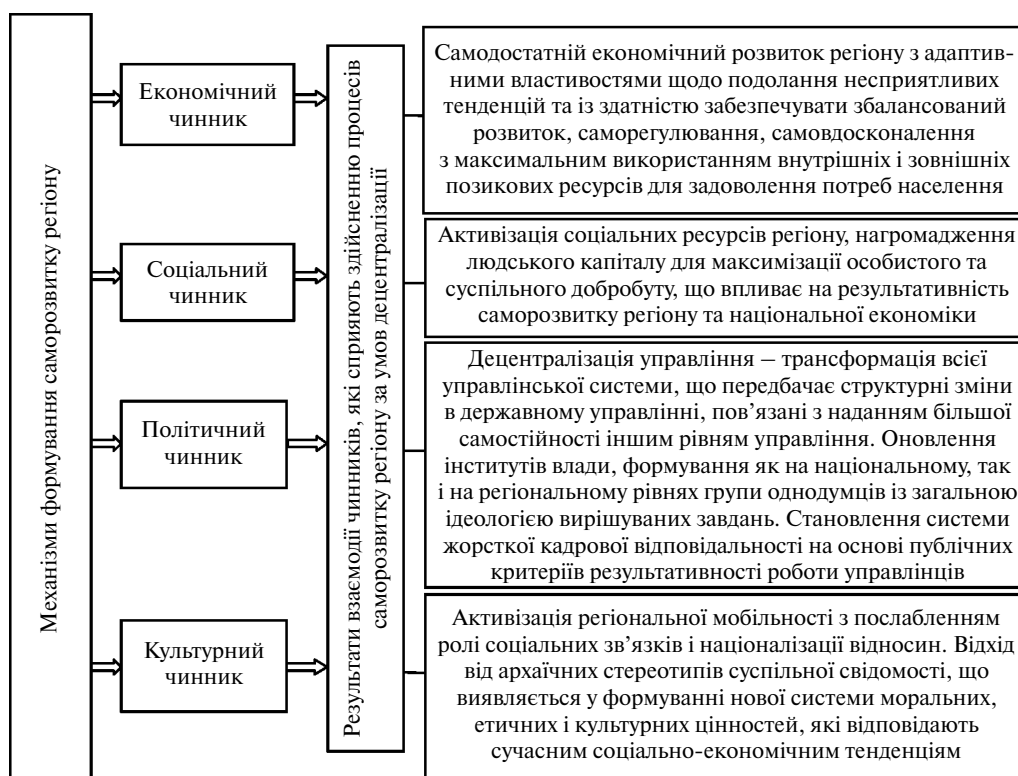
Аспекти діяльності	Процеси		Результати
	соціально-культурні	управлінські	
Політичний (децентралізація)	<i>Конфліктність:</i> – скорочення кількості претензій населення до влади регіону; – зростання спільних претензій населення до влади регіону	<i>Цілі та напрями:</i> – підвищення цільових настанов розвитку регіону; – мінімальні цільові настанови розвитку регіону	<i>Сумісність:</i> – взаєморозуміння між населенням і владою; – послаблення взаєморозуміння між населенням регіону та його владою
Соціальний	<i>Значущість участі:</i> – підвищення статусу регіону за умов більшого нагромадження людського капіталу; – зниження статусу регіону при від'ємному людському капіталі	<i>Імідж регіону:</i> – більша привабливість участі у процесах саморозвитку регіону; – менший інтерес до участі в процесах саморозвитку регіону	<i>Покращення якості людського капіталу:</i> – потрібна більш висока кваліфікація працюючих; – влаштує і нижча кваліфікація
Економічний	<i>Мотивації:</i> – висока оцінка зусиль влади регіону з нагромадження його людського капіталу; – низька оцінка прагнень влади регіону до нагромадження його людського капіталу	<i>Планування і прогнозування:</i> – покращення ресурсно-фінансової забезпеченості при саморозвитку регіону; – зниження рівня ресурсно-фінансової забезпеченості при саморозвитку регіону	<i>Функціональність:</i> – підвищення рівня взаємозалежності між саморозвитком регіону та нагромадженням його людського капіталу; – зниження оцінки внеску людського капіталу в саморозвиток регіону

Проблеми регіонального розвитку і децентралізації

Закінчення таблиці

Правовий	<i>Правова захищеність:</i> – зростання захищеності населення регіону; – зменшення (відсутність) захисту населення регіону	<i>Адміністрування:</i> – зростання самостійності регіону; – зниження самостійності регіону	<i>Відкритість:</i> – більша відкритість регіону; – менша доступність інформації
Просторовий	<i>Ідентифікація:</i> – підвищення уваги населення до участі в процесах саморозвитку регіону на основі нагромадження людського капіталу; – зниження (втрата) інтересу до участі	<i>Автономність:</i> – самодостатність; співпраця з іншими регіонами на засадах власного вибору; – менша залежність від інших регіонів; – зростання залежності від інших регіонів	<i>Сфера діяльності:</i> – раціональне розширення сфери діяльності регіону; – звуження сфери діяльності регіону до його мінімального самозабезпечення

* Складено автором.

Рис. 2. Основні напрями формування механізму саморозвитку регіону за умов децентралізації управління

Складено автором.

Отже, саморозвиток регіону не передбачає повної відсутності взаємодії між ним і державою, а сприяє зниженню його залежності, зокрема – дотаційності. Метою саморозвитку регіону є не відокремлення, а розширення економічних зв'язків як усередині конкретного регіону, так і за його межами, що в перспективі

забезпечить залучення додаткових виробничих ресурсів. На даний час в Україні самостійну структуру власного господарства, здатну забезпечити саморозвиток і фінансову незалежність від центру, теоретично мають тільки деякі регіони.

Показник самостійного розвитку регіону є багатофакторним за своєю суттю та формується з таких складових, як фінансовий, промисловий, інноваційний і соціальний саморозвиток. Вони, у свою чергу, містять відповідні субпоказники, на основі яких розраховується рівень саморозвитку регіону. Умовно найбільшому рівню фінансового саморозвитку регіону відповідають такі регіони (із загальним обсягом експорту, що значно впливає на розвиток економіки), як Дніпропетровська область – до загального обсягу експорту у 2015 р. її частка становила 16,8%, або 6399009,6 тис. дол., Донецька – 9,7%, або 3697291,7 тис. дол., Запорізька – 7,7%, або 2933315,8 тис. дол., Київська – 4,4%, або 1691204,1 тис. дол., Одеська та Миколаївська області – відповідно, 4,5% та 4,2%, або 1727531,1 тис. дол. і 1603065,0 тис. дол. Водночас за січень – вересень 2015 р. фінансовий результат без невід'ємного сальдо великих і середніх підприємств показали тільки два регіони: Вінницька і Чернівецька області – відповідно, 1283,2 млн. і 22,0 млн. грн. У решти – фінансовий результат за цей період був від'ємним, а найгірший продемонстрували Донецька, Луганська і Дніпропетровська області – відповідно, –37404,9 млн. грн.; –37276,2 млн.; –12881,3 млн. грн. При цьому має бути розрахований рівень фінансової самостійності регіону, який враховуватиме співвідношення власних бюджетних і позабюджетних доходів і витрат регіону. За рівнем соціального саморозвитку умовно високе місце посідають регіони, які мають кращі якість життя населення, оплату праці, більш високі зайнятість, доходи та витрати на душу населення, вищі показники, пов'язані з освітою, наукою, культурою, умовами проживання, обсягами платних послуг тощо. У розрахунку наявного доходу на одну особу у 2014 р. це такі регіони: Дніпропетровська область – 32036 грн., Запорізька – 30181,8 грн., Київська – 28443,3 грн. За підготовкою аспірантів і докторантів з подальшим захистом дисертацій у 2015 р. це Харківська – 262 і 27 осіб, Львівська – 210 і 8, Дніпропетровська – 61 і 5 та Одеська області – 96 і 4 осіб*.

Концепція людського капіталу свідчить про єдність економічної та соціальної сфер у процесі господарського розвитку [15]. Отже, примноження людського капіталу має виступати пріоритетною метою за умов нових процесів регіонального відтворення – саморозвитку регіону. Реальний стан економіки багатьох регіонів України характеризується критичним рівнем фізичного спрацювання та морального старіння основних фондів і відсутністю сучасних соціальної та виробничої інфраструктур, тому необхідно розробляти нові регіональні стратегії – стратегії саморозвитку регіону, спрямовані на прискорений розвиток і економіки, і людського капіталу.

У звіті Уряду за 2014 р. оприлюднено законотворчі ініціативи з децентралізації економіки, серед яких: законодавче забезпечення децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування; розробка законів щодо зміцнення фінансової та податкової спроможності місцевих бюджетів; розширення повноважень органів місцевого самоврядування; гармонізація з нормами законодавства ЄС тощо. Ваго-

* Багатогалузева статистична інформація : Регіональна статистика / Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>; Виконання доходів місцевих бюджетів – 2015 рік. Бюджет. Видаткова та дохідна політика / Міністерство фінансів України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.

ним досягненням є розробка Концепції реформи місцевого самоврядування та децентралізації державної влади в Україні, яку було затверджено разом з пакетом відповідних законів. Основними принципами, на яких має здійснюватися реформа, є повсюдність місцевого самоврядування; чіткий розподіл повноважень між рівнями влади; правова, організаційна та фінансова спроможність місцевого самоврядування. Суть Концепції полягає в управлінській і бюджетній децентралізації влади, коли разом з повноваженнями на місця передаватимуться і кошти, якими розпоряджатимуться органи місцевого самоврядування.

Підготовлено також Угоду щодо фінансування програми “Підтримка регіональної політики України” *. Її підписання дозволить залучити допомогу ЄС на суму 55 млн. євро, з яких 50 млн. євро – кошти секторальної бюджетної підтримки, 5 млн. євро – технічна допомога, яка буде направлена на: вдосконалення нормативно-правової бази регіональної політики; забезпечення стабільного і запланованого фінансування регіонального розвитку; зміцнення фінансової автономії місцевої влади; запровадження ефективної системи моніторингу й оцінки міри реалізації регіональної політики; посилення конкурентоспроможності регіонів України; покращення економічної, соціальної та територіальної згуртованості регіонів. Угода діятиме до 2020 р. Кошти секторальної бюджетної підтримки надходитимуть до державного бюджету траншами (перший надійшов у 2015 р.). За ініціативи Міністерства регіонального розвитку України прийнято урядове рішення про ухвалення відповідної Постанови **, яка дає можливість органам місцевого самоврядування самостійно затверджувати загальну чисельність апарату місцевої ради, її виконавчих органів і витрати на їх утримання (документ набрав чинності з січня 2015 р.).

Необхідно зазначити, що на практиці не повною мірою використовується самостійність суб’єктів регіонального управління, встановлена законодавчими актами. Досвід діяльності місцевих органів влади підтверджує тенденцію до розширення виконуваних ними функцій за рахунок делегування на нижчі рівні значної кількості управлінських повноважень. Нині опрацьовується конституційна реформа, згідно з якою саме на регіональному рівні мають бути вирішені основні проблеми та покладено відповідальність на владу регіону за проведення соціально-економічної політики щодо регіонального планування, прогнозування, управління технічним розвитком і сферою зайнятості, кредитно-фінансової та зовнішньоекономічної діяльності, з поступовим зведенням ролі держави до координації, взаємоузгодження інтересів усіх учасників процесу регіонального управління.

Для вироблення механізму оптимізації державного регулювання соціальної вартості у регіонах потрібно підвищити інституціональну ефективність через удосконалення нормативно-правового забезпечення з чітким розподілом повноважень між центральною владою й регіоном для раціонального використання всіх його ресурсів. Сучасна економічна теорія висвітлює проблеми тісного взаємозв’язку різних теорій розвитку, в тому числі теорії саморозвитку, з новою концепцією демократизації

* Підтримка регіональної політики України : Угода щодо фінансування програми від 26.11.2014 р. / Міністерство економічного розвитку і торгівлі / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>.

** Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України” : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 664 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/664-2014-p.

державного управління. Вона містить процеси децентралізації влади за умови реалізації права на самовизначення напрямів соціально-економічного розвитку регіону (території) з розробкою набору правових механізмів, а також забезпечує стійку рівновагу у суспільстві за рахунок досягнення компромісу між інтересами у тріаді "держава – регіон – населення" (рис. 3). Механізмом саморозвитку регіону є взаємодія чинників, які сприяють мобілізації всіх ресурсів для його здійснення. При цьому посилюються координуючі функції держави як регулятора процесів саморозвитку і зусиль для становлення сучасних інститутів самостійного розвитку, в тому числі вдосконалення чинного та розробка нового законодавства, яке б відповідало новій парадигмі регіонального розвитку.

Рис. 3. Концептуальна схема взаємозв'язку децентралізації управління національною економікою через процеси саморозвитку регіонів

Складено автором.

Механізм забезпечення соціально-економічного саморозвитку регіону передбачає високий динамізм нормативно-правової бази, оскільки при формуванні законодавчих норм нової регіональної політики є необхідними масштабні зміни нормативних актів – як за кількістю документів, що скасовуються та приймаються, так і за глибиною регулюючих норм, які змінюються. Сьогодні формування нової регіональної політики з принципами саморозвитку в Україні здійснюється за відсутності гарантованого забезпечення цього процесу в умовах паралельного становлення засад правової держави. Вирішення цих питань є можливим лише завдяки реальним процесам побудови останньої, коли законодавчо будуть визначені питання саморозвитку регіону з чітким окресленням повноважень держави та регіону.

Висновки

Сучасний стан розвитку України можна охарактеризувати як нестабільний внаслідок обмеженості ресурсів і посилення витратності економіки. Це загрожує економічній безпеці держави – здатності країни ефективно захищати свої національні інтереси та протистояти зовнішнім і внутрішнім ризикам. Нинішні умови функціонування економіки України вимагають таких соціально-економічних трансформацій, які були б спрямовані на зміну соціально-економічних пріоритетів розвитку та механізмів їх реалізації за активної участі у цих процесах регіонів, які забезпечують гідний рівень життя населення та високу якість національного людського капіталу. Одним з ключових напрямів соціально-економічного розвитку України є зміна парадигми розвитку регіонів на самостійний, коли актуальним є запровадження механізмів ефективного використання їх наявних ресурсів на принципах саморозвитку.

Під *саморозвитком регіону* розуміється його самостійний соціально-економічний розвиток з максимальним використанням внутрішніх ресурсів на основі місцевих конкурентних переваг та із здатністю забезпечувати збалансований самодо-

статній розвиток для задоволення потреб свого населення. При цьому *ресурсами саморозвитку регіону* є всі базові ресурси забезпечення його самостійної діяльності, які в сукупності та взаємодії визначають процеси самостійного розвитку та сприяють створенню економічних благ і соціальному розвитку на його території.

Перспективним є новий напрям наукових досліджень проблем самостійного розвитку регіонів – як мети розвитку і комплексного процесу, що веде до вирішення соціально-економічних проблем населення на регіональному рівні, покращення умов життя, нагромадження людського капіталу шляхом досягнення самостійного, самодостатнього розвитку, що здійснюється на основі розумного та раціонального використання ресурсів регіону, а також особливостей його економіки, інфраструктури, промисловості та потенціальних можливостей. Сьогодні відбуваються реформування і трансформація соціально-економічної системи України. У результаті цих перетворень неодмінно формуватиметься нова регіональна система з орієнтацією, у першу чергу, на використання соціально-економічних внутрішніх резервів і ресурсів та відповідальністю регіонів за ефективність свого розвитку. При цьому зростатимуть значущість людського капіталу і необхідність глибшого дослідження питань управління його ефективним використанням і нагромадженням.

Сьогодні Україна перебуває у дуже непростих економічних, соціальних, політичних, ускладнених воєнними діями, умовах. Інакше кажучи, ми спостерігаємо обмежування дій, необхідних для прийняття стратегічно важливих управлінських рішень, зокрема, щодо державного регулювання регіонального розвитку. Проте потрібен перехід від стратегії виживання регіонів до стратегії їх розвитку – самостійного розвитку кожного регіону країни з персональною відповідальністю його керівництва. Зміна парадигми якості розвитку території вже відбулася в багатьох розвинутих країнах – це світовий процес, пов'язаний із зміною засад розвитку економік країн, в яких кожний регіон (територія) має власну специфіку та відносну самостійність. Нині Україна також потребує вдосконалення системи управління економікою через процеси децентралізації. Отже, якість і швидкість економічних перетворень залежатимуть від того, яким чином здійснюватиметься державне регулювання регіонального розвитку (як у регіонах зокрема, так і у країні у цілому).

Список використаної літератури

1. Clark C., Chan S. What Can One Learn From the Asian Flu? Implications for the Development State ; [L. Low eds.] / Development States: Relevancy, Redundancy or Reconfiguration? – N.Y. : Nova Science, 2004. – P. 41–44.
2. Boyer R. Pierre Bourdieu Analyste du changement? Une lecture a la lumiere de la theorie de la regulation. – Paris : Couverture Orange CEPREMAP. – 2004. – № 01.
3. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : моногр. ; [за ред. З.С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
4. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 4–17.
5. Данилишин Б. Регионализм в Украине: реальность и перспективы // Зеркало недели. – 2012. – № 22.
6. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе ; [пер. с англ. А. Смирнова] // Логос. – 2003. – № 6 (40). – С. 67–116 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ruthenia.ru/logos/number/40/07.pdf.

7. *Linguist G., Protsiv S., Sölvell Ö.* Regions, Innovation and Economic Prosperity: Evidence from Europe. — Stockholm, 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www2.spi.pt/AvaliacaoClusters/Docs/EUClusterMappingandStrengtheningClustersinEurope.pdf>.

8. *Storper M., Venables A.J.* Buzz: face-to-face contact and the urban economy // *Journal of Economic Geography*. — 2004. — Vol. 4 (4). — August. — P. 351–370.

9. *Татаркин А., Дорошенко С.* Институт стратегического планирования в условиях саморазвивающихся регионов // *Общество и экономика*. — 2009. — № 11-12. — С. 100–120.

10. *Emerging Clusters: Theoretical, Empirical and Political Perspectives on the Initial Stage of Cluster Evolution*; [ed. by D. Fornahl, S. Henn, M.-P. Menzel]. — Cheltenham : Elgar, 2010. — P. 384.

11. *Хмелева Г.А.* Человеческий капитал как условие формирования инновационной экономики региона : моногр. — Самара : САГМУ, 2012. — 168 с.

12. *Чумаченко Н.Г.* Очерки по экономике региона ; [сост. Б.М. Биренберг, Л.Г. Червова, Л.М. Кузьменко]. — К. : Наукова думка, 1995. — 338 с.

13. *Швецов А.Н.* Новая европейская региональная политика: принципиальные особенности // *Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование*. — 2009. — Т. 2. — № 2. — С. 50.

14. *Шерстянкина Т.В.* Инновационно-познавательные тенденции в определении самодостаточности российских регионов // *Вестник Бурятского государственного университета*. — Серия : Философия, социология, политология, культурология, 2009. — Вып. 14. — С. 96–100.

15. *Капелюшников Р.И.* Экономический подход Г. Беккера к человеческому поведению // *США: экономика, политика, идеология*. — 1993. — № 11. — С. 17.

References

1. Clark C., Chan S. What can one learn from the Asian flu? Implications for the development state, in: *Development States: Relevancy, Redundancy or Reconfiguration?* Edited by L. Low. New York, Nova Science, 2004, pp. 41–44.

2. Boyer R. Pierre Bourdieu Analyste du changement? Une lecture a la lumiere de la theorie de la regulation. Paris, Couverture Orange CEPREMAP, 2004, No. 01.

3. *Regiony Ukrainy: Problemy ta Priorytety Social'no-Ekonomichnogo Rozvytku, za red. Z.S. Varnaliya* [Regions of Ukraine: Problems and Priorities of the Socio-Economic Development], edited by Z.S. Varnalii. Kyiv, Znannya Ukrainy, 2005 [in Ukrainian].

4. Gal'chyns'kyi A. *Ekonomichnyi rozvytok: metodologiya onovlenoi paradygmy* [Economic development: methodology of the updated paradigm]. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 2012, No. 5, pp. 4–17 [in Ukrainian].

5. Danilishin B. *Regionalizm v Ukraine: real'nost' i perspektivy* [Regionalism in Ukraine: reality and perspectives]. *Zerkalo Nedeli — Week's Mirror*, 2012, No. 22 [in Russian].

6. Keating M. *Novyi regionalizm v Zapadnoi Evrope* [The new regionalism in Western Europe]. *Logos — Logos*, 2003, No. 6 (40), pp. 67–116, available at: www.ruthenia.ru/logos/number/40/07.pdf [in Russian].

7. *Linguist G., Protsiv S., Sölvell Ö.* Regions, Innovation and Economic Prosperity: Evidence from Europe. Stockholm, 2009, available at: <http://www2.spi.pt/AvaliacaoClusters/Docs/EUClusterMappingandStrengtheningClustersinEurope.pdf>.

8. Storper M., Venables A.J. Buzz: face-to-face contact and the urban economy. *J. of Economic Geography*, August 2004, Vol. 4(4), pp. 351–370.
9. Tatarkin A., Doroshenko S. *Institut strategicheskogo planirovaniya v usloviyakh samorazvivayushchikhsya regionov* [Institution of strategic planning under conditions of self-developing regions]. *Obshchestvo i Ekonomika. – Society and Economy*, 2009, No. 11-12, pp. 100–120 [in Russian].
10. Emerging Clusters: Theoretical, Empirical and Political Perspectives on the Initial Stage of Cluster Evolution, edited by D. Fornahl, S. Henn, M.-P. Menzel. Cheltenham, Elgar, 2010.
11. Khmeleva G.A. *Chelovecheskii Kapital kak Uslovie Formirovaniya Innovatsionnoi Ekonomiki Regiona* [Human Capital as a Condition of the Formation of Region's Innovative Economy]. Samara, SASMM, 2012 [in Russian].
12. Chumachenko N.G. *Ocherki po Ekonomike Regiona, sost. B.M. Birenberg, L.G. Chervova, L.M. Kuz'menko* [Essays on Region's Economy], composed by B.M. Birenberg, L.G. Chervova, L.M. Kuz'menko. Kyiv, Naukova Dumka, 1995 [in Russian].
13. Shvetsov A.N. *Novaya evropeiskaya regional'naya politika: printsipial'nye osobennosti* [New European regional policy: principal peculiarities]. *Probl. Analiz i Gosud.-Upravl. Proekt. – Probl. Analysis and State-Manag. Project.*, 2009, Vol. 2, No. 2, p. 50 [in Russian].
14. Sherstyankina T.V. *Innovatsionno-poznavatel'nye tendentsii v opredelenii samodostatochnosti rossiiskikh regionov* [Innovative-cognitive tendencies in the determination of the self-sustainability of the Russian regions]. *Vest. Buryat. Gos. Univ. Ser. Filos., Sotsiol., Polit., Kul'tur. – Bull. of Buryat. State Univ., Ser. Phil., Sociol., Politol., Cult.*, 2009, Iss. 14, pp. 96–100 [in Russian].
15. Kapelyushnikov R.I. *Ekonomicheskii podkhod G. Bekkera k chelovecheskomu povedeniyu* [G. Becker's economic approach to the human behavior]. *SShA: Ekon., Polit., Ideol. – USA: Economy, Policy, Ideol.*, 1993, No. 11, p. 17 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17 березня 2016 р.
